

George Mousourakis,
Roman Law and the Origins of the Civil Law
Tradition,
Springer International Publishing Switzerland, 2015. Pp. 328.
ISBN 978-3-319-12267-0; ISBN 978-3-319-12268-7 (eBook)

Даниела Тошева

Насловен доцент, д-р
Институт за класични студии,
Филозофски факултет, Скопје

toshevadaniela@gmail.com

Во последните неколку десетлетија класичните науки во целост, како и голем дел од хуманистичките науки, сè позасилено запаѓаат во некаква сенка на оние науки што имаат практична вредност. Истото се однесува и на римското право, кое е дел од класичните студии, но и дел од историските правни науки. Да се бара корист од познавањето на човештвото е само по себе апсурдно прашање. Од тие причини се создаде некаква обврска на учените филолози да ја нагласуваат важноста од изучување на корените на европската цивилизација, притоа поврзувајќи ја со нашата современа стварност. Имено, се поставува и се дава одговор на прашањето: колку модерното време ѝ должи на грчко-римската цивилизација. Тој тренд се следи преку курсевите што се нудат на овие катедри по универзитетите ширум светот. Во таа смисла и авторот на оваа книга, Џорџ Мусуракис, е современ, бидејќи нè запознава со материјалот не влегувајќи во некој издвоен универзум, далечен и несфатлив, туку преку истражување на својот предмет прави прошетка низ времето и просторот. Од друга страна, тој не прикажува нешто ново: предметот на истражување е римското право, кое е толкувано во бројни книги пред него, но она што ја издвојува оваа книга за римското право од другите е тоа што успева да даде интегрална слика за тоа како антиката сè уште е актуелна трасирајќи го патот на една научна дисциплина: правото, сè до XVIII век од нашата ера, кога римското право престанува да егзистира како директен извор на правото.

Како што кажува и насловот, акцентот во оваа книга е на *ius civile*, што во рамките на антиката се однесува на правото што го уживале *Cives Romani*, кое во најголема мера се однесува на оние правни гранки што влегуваат во областа на приватното право. Но, Мусуракис не го истражува овој пат само како извор на граѓанското право, туку како основа на европското континентално право, на чијашто правна традиција се темели и нашето современо национално право. Имено, предметот на истражување не е претставен во скаменета форма, како нешто што припаѓа на минатото, туку како процес, опфатен во големи временски и географски рамки. Во тој процес се разгледува доследно римската конституционална историја, која служи како основа за

периодизација на римското право. Гледајќи го предметот во својот контекст, авторот покажува извонредни познавања од римската историја и од римските извори врз основа на кои е интерпретирана оваа историја, како и познавања за контактот на римската со хеленската цивилизација. Во самиот предговор на книгата Мусуракис ја нагласува потребата од изучувањето на историскиот, општествениот и културниот контекст од кој произлегува римското право, бидејќи овие работи се неминовно поврзани меѓусебе. Но, во денешно време, вели авторот, со опаѓањето на интересот за класичните студии, се создава една генерација студенти што не се запознати со класичната историја. Може да се додаде дека недостатокот на овие студии се гледа и во непознавањето на латинскиот јазик, без кој, како што вели парискиот професор по римско право, Мишел Виле¹, не може сериозно да се проучува римското право.

Книгата е поделена на осум глави (1–310), нумерирани со арапски цифри, а во рамките на секоја глава има нумерирани поглавја. Првата глава (1–26): *Историски и конституционален контекст на римското право: краток преглед* претставува краток увод и запознавање со римската историја и римското државно уредување во текот на единаесетте векови во кои функционира римското право, односно почнувајќи од традиционалниот датум на запишување на Законот на дванаесет таблици (451 г. пр. н. е.) до периодот во кој владеел Јустинијан (527–565 г. н. е.). Начинот на кој се поделени поглавјата во овој дел не е според државното уредување на Рим, туку според општоприфатената периодизација на римското право на: архајско, преткласично, класично и посткласично. На крајот од ова поглавје е даден осврт посебно на периодот во кој владеел Јустинијан, чие значење за правната наука е извонредно пред сè поради *Corpus iuris civilis* каде што се обидел да го опфати римското право во целост.

Втората глава (27–94): *Извори на римското право* сè уште се движи во рамките на контекстот, давајќи ни приказ на изворите на римското право во различните периоди според правната периодизација. Овој историски дел ни дава слика отпрвин за процесот на одделување на религијата од правото и за развојот на правната наука – јуриспруденцијата, поттикната од развојот на државата. Интерпретирани се сите извори на правото преку дијахрониски метод: обичајното право – претставено преку Законот на дванаесет таблици; законите (*leges* и *plebiscita*)– изгласани на народните собранија; хонорарното право – т. е. правото што произлегува од магистратските едикти и правните лекови со кои се интерпретирале ригидните архаични закони; конституциите на царевите – претставени преку едикти, декрети, мандати и одговори; и изворите што потекнуваат од јуриспруденцијата. Овој дел е прилично обемен и илустриран со примери, кои овозможуваат лесно да се сфати материјата.

Третата (95–157) и четвртата (159–193) глава се всушност приказ на римското право и правна постапка. Третата глава, која носи наслов *Приватно право*, го прикажува римското право според поделбата на класичниот римски правник Гај: 1) *ius quod ad personas pertinet* – право што се однесува на личности; 2) *ius quod ad res pertinet* – право што се однесува на ствари; 3) *ius quod ad actiones pertinet* – право што се однесува на граѓанските постапки (тужбите). Овој дел во најголема мера се темели на античките правни извори како Гај, Кодексите на Јустинијан и други важни дела од римските автори. Во четвртата глава: *Кривично право и кривична постапка*, пак, се третира римското кривично право и кривична постапка, при што се објаснуваат

¹ Mišel Vile, *Rimsko pravo*, Plato, Beograd, 1993.

најпрвин основните разлики меѓу *delictum* и *crimen* во римскиот правен систем, а потоа и на судството, прикажано преку дијахрониски метод.

Во петтата глава (193–212): *Кодификација на римското право* авторот ги обработува сите кодификации што се зачувани посредно и непосредно, завршувајќи со крајната и најобемна *Corpus iuris civilis* или кодификацијата на Јустинијан. Со ова всушност завршува античкиот дел во прикажувањето на римското право.

Натамошните глави (6, 7 и 8) го претставуваат т. н. „втор живот“ на римското право, кој завршува со модерната цивилизација и развојот на модерното граѓанско право во земјите од Западна Европа. Во шестата глава (213–231): *Римското право и византиското царско законодавство* се разгледува римското право како извор на правото во рамките на Византиското Царство, каде што престанува да функционира во одреден историски момент како директен извор. Во таа смисла Византија не ја продолжува традицијата на римското право на Истокот. Вистинско воскреснување на римското право доживува на Запад, што се обработува во седмата глава (233–286): *Преживувањето и оживувањето на римското право во Западна Европа*. Овде се опфатени историските услови во средниот век, со цел да се види дека римското право немало континуитет, туку функционира индиректно. Интересот се појавува кон единаесеттиот век кога почнуваат да се основаат универзитети, и римското право станува предмет на изучување во рамките на правните факултети. Во овој дел се дава посебен осврт на факторите што придонеле за оживување на римското право и за негова рецепција како *ius commune* во континентална Европа. Римскиот закон не бил прифатен само затоа што му се воодушевувале, ниту затоа што неговите норми биле особено соодветни за општествените услови во раните европски националдржави (всушност, многу норми од римското право тогаш биле во голема мера застарени). Во средниот век Римската Држава и латинскиот јазик припаѓале на славното минато, така што било очекувано да се применат придобивките на културно понапредните и да се одржува во живот латинскиот јазик, иако во тоа време бил практично неговорен освен на црковните литургии. Последната, осмата глава (287–310): *Кодификацијата и порастот на модерното граѓанско право* се однесува на кодификацијата и создавањето на модерното европско континентално право во Франција и во Германија како последен дел од процесот на трансформирање на римското право во својот втор живот. Притоа авторот дава осврт на правните семејства што произлегуваат од римското право, заклучувајќи дека англосаксонскиот легален систем познат како *common law*, кој во голема мера е казуистички – се темели на судски одлуки, конвергира со европското континентално право т. н. *civil law*, поради тоа што вториот систем сè повеќе презема казуистички карактер.

По осумте глави следува обемна и детална библиографија (311–314), која е одлична препорака за оние што сакаат да се занимаваат со изучување на оваа област од правото или на оваа област од римската цивилизација. Книгата завршува со исто така обемен индекс (315–328) кој овозможува лесна комуникација со делото.

Што се однесува до латинската терминологија и латинските цитати во книгата, тие се уредно употребени и преведени на англиски јазик, што ја прави книгата достапна и за публика што не е запозната со латинскиот јазик, но има можност да усвои стручна терминологија. За полесно читање, сите дискурсни податоци се дадени во фусноти, кои претставуваат обемен текст во целината.

На крајот се поставува прашањето: како е ова дело важно за класичните филолози. Книгата на Мусуракис е дополнување на една важна област од римската историја, а тоа е областа на правото, што неоправдано се занемарува во програмите на античките студии. Римското право во студиите на класичарите на нашата територија е *obiter dicta*, нешто за кое се дознава по малку преку различни предмети, а најмногу преку Историја на стариот век, но никако во интегрален облик, како што тоа се нуди на многу катедри по класична филологија во светот. Од оваа книга можеме да видиме како римското право е создавано континуирано во една држава што добива различни конституционални облици во текот на својата долга историја, натаму, кои елементи функционираше како извори на правото и каква е традицијата на тоа право во Византија, каде што се зборувало грчки, но и во Европа, каде што латинскиот се одржува подолг период. Имено, не станува збор само за традиција туку и за рецепција и трансформација на еден систем валиден за некое минато време, а кој сепак продолжува да суштествува како основа – отпрвин директно а потоа индиректно – на правните системи во модерните држави.